

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

RENDTÖRVÉNYEK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Különös tekintettel az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény anyagi és eljárásjogi elemzésére a Budapesti Királyi Törvényszéken kialakult bírói gyakorlaton keresztül

Drócsa Izabella

Témavezető: Prof. Dr. Horváth Attila

Budapest 2021

1. A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKOLTSÁGA ÉS AZ ALKALMAZOTT MÓDSZERTAN

Doktori értekezésemben a két világháború közötti büntetőjog történetének egy rendkívül vitatott, tudományosan azonban kevésbé vizsgált területét igyekszem bemutatni. Kutatásaim arra irányultak, hogy feltérképezsem azokat a jogi szabályozásokat, amelyekkel az első világháború utáni Magyarország – az államformájának megváltoztatását/visszaállítását követően – miképpen próbálta megvédeni, ezáltal pedig megerősíteni alkotmányos rendjét. E probléma megoldását a jogalkotó az ún. rendtörvények megalkotásán keresztül orvosolta.

Napjainkban már nem lehet pontosan megállapítani, vajon a jogszabályok megalkotói, vagy az ezen jogszabályok elfogadása ellen tiltakozó vagy azt támogató politikusok, jogtudósok vitája során kialakult „*gúnynévnek*” tekinthető-e a disszertáció címében szereplő kifejezés. Ezért a dolgozatom egyik célja annak a jogi problémának a feltérképezése, hogy a rendtörvény mennyire tekinthető egy önálló, a többi büntető törvénytől elkülönülő, önálló dogmatikai sajátosságokkal bíró szabályozásnak, vagy csak egy ország alkotmányos és politikai válságára adott egyszeri és gyors reakcióról beszélhetünk.

A kutatómunka elvégzése komoly kihívást jelentett tekintettel arra, hogy az 1945 utáni marxista történetírás kizárólag a kommunista ideológiának megfelelően elemezte az államellenes bűncselekmények szabályozását, így a rendtörvényekben kizárólag a „*munkásmozgalom elnyomását*” vélte felfedezni. Ez a bélyeg különösképpen a Horthy-korszakra égett rá, így a XX. század első felének büntetőjogi fejlődésével kapcsolatban számos kérdés megválaszolatlan maradt. Milyen hatással volt a Tanácsköztársaság a büntetőjogra? A két világháború között valóban tartani kellett a „*vörös veszedelemtől?*” Szükséges volt-e a rendtörvények megalkotása? Vajon független volt a magyar igazságszolgáltatás, vagy a politikai perekkel egyszerűen csak az ellenzékét akarták elhallgattatni? Végül pedig az egyik legfontosabb jogi dilemma: hogyan tudja garantálni az állam a saját alkotmányos rendszerének védelmét úgy, hogy közben ne sérüljenek az állampolgárok alapvető jogai. Disszertációmban többek között ezekre a kérdésekre kerestem a választ.

A kutatási téma összetettsége folytán fontosnak tartom bemutatni, hogy a rendelkezésemre álló forrásokat milyen módszertan szerint dolgoztam fel.

Az első rész egy elméleti bevezető arról, hogy a XX. században miképpen próbálták meg a jogtudósok definiálni az államellenes bűncselekményeket, milyen tudományos irányváltás valósult meg a büntetőjogon belül, illetve, hogy mik voltak azok a történelmi események, amelyek miatt egyre többen szót emeltek e bűncselekményi kör reformja mellett.

E témával kapcsolatban olyan francia szerzők foglalkoztak a témával, mint *Polydore Fabre* és *André Lévi-Bruhl*. Magyar részről érdemes kiemelni *Balogh Jenő*, *Lengyel Aurél*, *Angyal Pál*, *Finkey Ferenc*, *Tarnai János*, *Bárd János*, *Perjéssy Mihály*, *Erdősy Emil* és *Nagy Ferenc* elméleti munkáit. Azonban nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy 1945 után az államellenes bűncselekményekkel kapcsolatos elméleti polémiák ismételen előtérbe kerültek a tudományos világban azzal a céllal, hogy jogalapot biztosítsanak a diktatúrát megalapozó koncepciók perének. Ebben a szellemben publikált többek között *Olti Vilmos*, *Horváth Tibor* és *Barna Péter*. Bár a disszertációm nem foglalkozik a második világháborút követő korszakkal, a teljesség kedvéért mégis fontosnak tartottam a politikai deliktumokkal kapcsolatos elméleti megközelítéseket a rendszerváltásig bemutatni. A jogtörténeti áttekintést követően pedig kitérek arra is, hogy a tudományos irányváltások, a XX. század nyitányát jelentő első világháború, és az azt követő anarchikus állapotok milyen hatást gyakoroltak nemzetközi szinten is.

Mivel az értekezés ezt követő részének a döntő többsége jogszabáylelemzéssel kapcsolatos, érdemes bemutatni annak fő szempontjait. Tekintettel arra, hogy a politikai büntettek újraszabályozására mindig valamilyen belpolitikai eseményt követően került sor, megkerülhetetlennek tartottam ezek ismertetését, hiszen jogilag ezek is releváns körülményeknek tekinthetőek. Meglátásom szerint ugyanis egy törvény vizsgálata nem csupán a jogalkotó által megszövegezett, majd a törvényhozó hatalom által elfogadott normaszöveg absztrakt értelmezéséből áll, hanem figyelembe kell venni azt a történelmi közeget, valamint a korszak azon kihívásait, amelyekre a jogalkotással felruházott szervek ily módon reagáltak. Csak ennek fényében lehet egy jogszabály szükségességét megítélni. Ezeknek a történéseknek a feltárására az adott korszakkal foglalkozó olyan történészek műveit hívtam segítségül, mint *Gratz Gusztáv*, *Pölöskei Ferenc*, *Romsics Ignác*, *Ormos Mária*, *Püski Levente*, *Ablonczy Balázs*, *Hatos Pál*, *Paksa Rudolf*, *Paksy Zoltán*, *Kovács Tamás*, *Máthé Áron*. Emellett a lábjegyzetekben a téma szempontjából fontos jogászok, politikusok, elítéltek életét, munkásságát feldolgozó önéletrajzi művek, lexikonok is szerepelnek, melyeknek részletes feldolgozása nem képezte a kutatómunka részét, azonban a bibliográfiában való megemlítésük lehetőséget nyújt a témában való elmélyülésre. Megemlíteném továbbá *Bölöny József*, *Hubai László*: *Magyarország kormányai 1848-1992* című könyvét, amely kronológiai sorrendben tartalmazza a XIX. és a XX. században hivatalban lévő kabineteket és azok tagjait. A pontos időrendiségre való tekintettel a fenti mű többször idézésre kerül.

A jogszabály alkotási folyamat szükségszerűen együtt jár a parlamenti/nemzetgyűlési vitával, ezért azok részletes ismertetése szintén megkerülhetetlen feladat volt, hiszen rajta

keresztül megismerhetőek azok a támogató és ellenző vélemények, aggályok, amelyek végigkísérték a rendtörvények elfogadását. A javaslatok szövegének az indokolásából pedig a jogalkotói szándékot lehet részletesen megismerni. Ezek a források az Országgyűlési Könyvtárban lévő *Országgyűlési/Nemzetgyűlési Naplók*ból, valamint a hozzájuk kapcsolódó *Irományokból* kellő részletességgel megismerhetőek. Hasonló a helyzet a büntetőjogászok publicisztikáival, és tudományos folyóiratokban megjelenő elemzéseikkel, hiszen a praktizáló jogászok között is heves vitákat eredményezett az államellenes bűncselekmények szabályozásának a kérdése. Ilyen jellegű írásokat jelentett meg többek között *Doleschall Alfréd, Vámbéry Rusztem, Angyal Pál, Szőke András, Heller Erik, Perjéssy Mihály, Berend Béla*.

Külön csoportként említeném meg a visszaemlékezések forrásként való felhasználását, amelyek a disszertáció harmadik fejezetében, a népköztársasági idősakkal kapcsolatban kerülnek előtérbe. Ennek oka, hogy az 1919-es események még a mai napig sem tisztázottak teljes mértékben, így a *népköztársaság védelméről szóló 1919. évi XI. néptörvény* alapján indított büntetőeljáráshoz – amit a Népszava ostroma néven elhíresült bűncselekmény miatt indítottak el – felhasználtam a Berinkey-kormány minisztereinek és *Károlyi Mihálynak* a visszaemlékezéseit az eseménysor minél hitelesebb rekonstruálása érdekében. Az említett művek feldolgozásánál a leíró jellegén kívül figyelembe kellett vennem azt a körülményt, hogy a szerzők utólag már nem minden esetben ragaszkodtak a valósághoz, így könyveiket kellő forráskritikával, adott esetben állításaikat ütköztetve mutatom be.

A büntetőtörvények dogmatikai elemzésénél megkerülhetetlennek számít *Angyal Pál* életműve: a *Magyar büntetőjog kézikönyve* címet viselő sorozata lényegében 1945-ig bemutatja a hatályban lévő jogszabályokat, emellett számos anyagi jogi és eljárásjogi tankönyve útmutatóul szolgált a rendtörvények értelmezésénél. *Angyal* mellett *Perjéssy Mihály* is írt egy tanulmányt, később pedig egy monográfiát a Horthy-korszak rendtörvényéről. E témakörrel foglalkozott továbbá *Finkey Ferenc, Degré Miklós, és Heller Erik*. A rendtörvények értelmezésével kapcsolatos ellentmondások feloldása érdekében a Kúria joggyakorlatát hívtam segítségül. A rendtörvényeknek a dogmatikai elemzésénél fontosnak tartottam, hogy ne csupán a két világháború között kiadott szakkönyveknek megfelelő dogmatika legyen a kiindulópont, hanem az ott olvasott szabályok mellett figyelembe vettem a jelenleg hatályos büntetőtörvénykönyv általános részét is azzal a céllal, hogy a vizsgálat során figyelembe veendő jogi szempontokat kibővítssem. Ezért használtam fel több alkalommal *Belovics Ervin, Gellér Balázs, Nagy Ferenc és Tóth Mihály*, valamint *Gellér Balázs és Ambrus István* által írt, a büntetőjog általános részi dogmatikáját taglaló tankönyveket.

A disszertáció írása során igyekeztem azon követelménynek is eleget tenni, hogy bemutassam az államellenes bűncselekmények és az alkotmányjog összekapcsolódását. Bár e téma teljes körű feltérképezése egy önálló kutatómunkát igényelne, a főszövegben és a lábjegyzetekben többször utalok az akkor hatályos alkotmányjogra is, tágabb kontextusba helyezve ezáltal a rendtörvények értelmezését és a közjogi rendszerbe való elhelyezését. E körben segítségemre voltak a korabeli jogtudósok, mint *Tomcsányi Móric*, *Csekey István*, míg napjainkban *Szabó István* és *Hollósi Gábor* foglalkozott a két világháború közti időszak alkotmányos kérdéseivel. Hasonló módon kezeltem a rendtörvényeknek a más büntetőjogi törvényekhez való viszonyát, különös tekintettel a *Csemegi-kódexre*, a *becsület védelméről szóló XLI. törvényre*, valamint a *sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvényre*.

A módszertan kapcsán a másik kifejtendő kérdés a levéltári források használata. Doktori értekezésem a két világháború közötti bírói gyakorlatot mutatja be, melynek dokumentumai a *Budapest Főváros Levéltárában* találhatóak meg. Figyelembe véve azt a körülményt, hogy 1921 és 1939 között több száz ítélet született politikai bűncselekmények miatt, teljes mértékben feldolgozni ezt a két évtizedet egy disszertáció keretén belül nem lehetséges, így e tekintetben fontos volt a kutatási téma szűkítése. Ezen követelménynek eleget téve a pereket a kriminalizált politikai szervezkedések alapján csoportosítva, arányosan mutatom be, amelynek során figyelemmel voltam arra is, hogy a korszak precedens értékű büntetőeljárásai kiemelt hangsúlyt kapjanak. Az eljárásokkal összefüggésben a kutatásaimat kiegészítettem a *Politikatörténeti Intézet Levéltárában* található anyagokkal.

Az elsődleges dokumentumok esetleges hiányosságainak pótlása végett a korabeli sajtót is felhasználtam, ugyanis ott nem csupán a korábbiakban említett jogász publikációk kaptak helyet, hanem a politikai perekről szóló beszámolók, riportok is. Mivel ezeket az eljárásokat igen nagy médiavisszhang kísérte, amelyek hajlamosak voltak különböző nézőpontból bemutatni az eseményeket, kiemelt feladatomban tekintettem minél több napilap írásait bemutatni, így a hivatkozások között megtalálhatóak *Az Est*, a *Népszava*, a *Pesti Hírlap*, a *Budapesti Hírlap*, és a *8 Órai Újság* tudósításai is.

Magyarázatot igényel a disszertáció ötödik fejezetének 5.5. számú alfejezete, ami a nemzetragalmazás törvényi tényállását és annak bírói gyakorlatát mutatja be. Ahhoz, hogy jogtörténészként megítélhető legyen a tényállásszerűség ezekben az ügyekben, külön vizsgálat tárgyává kellett tennem az elkövetési magatartásokat, vajon a terheltek valóban rágalalmazást követtek el, vagy a véleménynyilvánítási szabadságukkal éltek. A kérdés megválaszolására a kriminalizált állításokat összevettem a Horthy-korszakot tárgyaló történeti monográfiákban lévő tényekkel. Ezáltal pontosan megállapíthatóvá váltak a vád alá helyezett kijelentések

valóság tartalmait. Tekintettel arra, hogy ezeket a cselekményeket külföldi székhelyű magyar sajtótermékekben realizálták, ezek a lapok is a vizsgálódásaim tárgyát képezték: ilyen volt többek között a *Californiai Magyarság*, a *Bécsi Magyar Újság*, a *Magyar Tribune* vagy a *Keleti Újság*.

Zárásképpen kifejezném azon meglátásomat, hogy a két világháború közti rendtörvények vizsgálatán keresztül egy olyan kevésbé ismert aspektusa ismerhető meg a büntetőjog jogtörténetének, ami ahhoz is segítséget nyújt, hogy a jövőben a történelmi korszakról alkotott képet is árnyalni tudjuk.

2. A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA ÉS A TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK HASZNOSÍTÁSA A JELEN KORI HATÁLYOS BÜNTETŐJOGI RENDSZERBEN

A XX. század elején végbemenő történelmi események világszerte döntő hatást gyakoroltak a büntetőjog tudományra, amelynek eredményeként új jogtudományi irányzatok jelentek meg az államellenes bűncselekmények szabályozása terén. A politikai deliktumokkal kapcsolatos viták elsősorban a bűncselekményi kör precízebb meghatározására irányultak. Bár ezek az elméleti polémiák az egész múlt századot végigkísérték, elmondható, hogy a pontos definíció alkotás máig komoly nehézségekbe ütközik. Ennek oka, hogy az államellenes bűncselekmény fogalma szorosan összefügg az adott állam alkotmányos rendjével, valamint nem függetleníthető a társadalom morális megítélésétől sem. Ettől függetlenül fontos kihangsúlyozni, hogy absztrakt szinten sikerült ezeknek a törvényi tényállásoknak a közös jellemzőit meghatározni.

A múlt századi magyar jogtörténetben a fent összefoglalt büntetőjogi probléma már a világháború kitörése előtt foglalkoztatta a hazai jogtudósokat. A tanulmányaikban és publicisztikáikban elsősorban a *Csemegi-kódex* XIX. századi szabályozási elveire reflektálva fejtették ki álláspontjukat az államellenes bűncselekmények reformjának szükségessége miatt. Elsősorban a prevenció fontosságát emelték ki, kritizálták továbbá az enyhe büntetési tételeket, az előkészületi szakasz büntetlenségét, a tényállások szűk megfogalmazását, valamint azon jogellenes cselekmények üldözésének a jelentőségét, amit nem a fizikai valóságban realizált erőszakkal vagy egyéb tevékenységgel, hanem „szellemi úton” követtek el.

A jogalkotó az állam ellen irányuló törvényi tényállások hiányosságait először a dualizmus időszakában, az 1913-ban elfogadott királlysértési törvénnyel igyekezett pótolni. A jogágban jelenlévő problémák mellett a jogszabály megalkotásának másik előzménye a *Nagy György* vezetésével megalakult OKP megjelenése a közéletben. A párt saját hivatalos lapjában olyan radikális és sértő utalásokat és jelzőket használt a királlyal szemben, ami utólag felveti a kérdést, vajon a tagok nem sértették-e meg az 1848. évi III. törvény 1. §-ban foglalt azon alapvetést, mely szerint az uralkodó szent és sérthetetlen. A disszertáció témáját illetően a Kms. jelentősége elsősorban abban állapítható meg, hogy e külön törvény számos olyan új szabályozási formát tartalmazott, ami döntő hatást gyakorolt a két világháború között megalkotott rendtörvényekre. Az államforma megszüntetésére irányuló politikai csoportok kriminalizálása, a csoportban résztvevő tagok elkövetési magatartásainak nevesítése, azok azonos büntetése, valamint a mellékbüntetések kötelező alkalmazása olyan intézkedések

voltak, amelyek 1919-től kezdve meghatározták a politikai deliktumok pönalizálását. Megemlíthető továbbá az eljárásjogi reform is, amely az esküdtbírók helyett a törvényszékek hatáskörébe utalta ezeknek a pereknek a lefolytatását, ami a jogalkotó azon célját fejezte ki, hogy a laikusok szubjektív politikai nézetei ne tudják a büntetőeljárás kimenetelét befolyásolni. Az újszerű szabályozás jelentősége mellett kritikaként megemlíthető, hogy bár Kms. 3. §-ban szereplő „*lázítás*” és „*támadás*” elkövetési magatartásokból feltételezhető a jogellenes, erőszakos tevékenység kifejtése, előnyösebb lett volna elkövetési módokat is beemelni a jogszabály szövegébe. Ezzel a megoldással precízebben meg lehetett volna határozni a bűncselekményt.

A királlysértési törvény több okból sem tekinthető rendtörvénynek: egyrészt a már évtizedek óta fennálló államformát volt hivatott büntetőjogi védelemben részesíteni, másrészt az OKP, akinek a tevékenysége vetette fel a reform szükségességét, nem volt szélsőséges pártnak tekinthető. Kiemelendő továbbá, hogy a jogszabály számos elemében még a XIX. századi büntetőjog jegyeit viselte magán. Ilyenek voltak többek között az államfogház megtartása és az azzal összefüggésben meghatározott alacsony időtartamú szabadságvesztés büntetések.

A büntetőjogi rendszer hiányosságait az 1918-as népköztársaságban megjelenő kommunista agitáció, és a Tanácsköztársaság még inkább elmélyítette, hiszen ebben az időszakban a magyar társadalom a politikai bűnözésnek egy teljesen más formájával találkozott, amivel szemben a jogalkotónak megoldást kellett találnia. Ezek a körülmények vezettek a rendtörvények megalkotásához.

Az első ilyen jogszabály az 1919. évi XI. néptörvény, amellyel a minisztertanács kettős célt akart elérni: megerősíteni a köztársasági államformát, és visszaszorítani a *Kun Béla* által vezetett KMP-t, amelynek a működése rendkívül komoly kormányválságot okozott 1919 januárjában. Ebben a jogszabályban jelent meg először az a szabályozási elv, mely szerint az 1. § tartalmazza a főbűncselekményt, ez az államfelforgatás volt. A további §-ban lévő törvényi tényállások jelentős részét pedig csak e bűntettel összefüggésben lehetett megvalósítani. Az első rendtörvényben lévő államfelforgatás tág teret biztosított a felelősségre vonásra, ugyanis a tényállásszerűséget bármilyen, a népköztársasági államforma megdöntésére irányuló cselekménnyel meg lehetett valósítani. Az elkövetési magatartások hiányát ebben az esetben az elkövetési módok szabályozása pótolta, ugyanis az 1. § mind a közvetlenség, mind pedig az erőszak realizálását tényállási elemmé tette meg. E bűncselekmény minősített esete a rendtörvényekre jellemző *delictum complexum* volt, vagyis az elkövetési magatartás az államfelforgatás alapesetével egy időben egy másik bűncselekményt is megvalósított. A

néptörvényben ez a deliktum igen szűk keretet kapott, mert csak az 1. §-sal összefüggő lázadás büntette valósította meg a 2. §-t.

Az első rendtörvény 3. §-a lényegében a Kms. 2. § (1) bekezdés és a 3. § összevonásából jött létre. Tehát az államfelforgatás aleseteinek minősült a nyilvános elkövetés, az egyenes felhívás, a lázítás, a politikai célú támadás, valamint az államfelforgatás érdekében létrejövő csoport kezdeményezése, szervezése, és az abban való tevékeny részvétel. Önálló deliktumként került szabályozásra a feljelentési kötelezettség elmulasztása. A jogszabályban teret kapott továbbá a prevenció is, vagyis azok a mentesülési esetek, amikor a terheltek megvalósították a bűncselekményt, de lehetőségük volt a cselekménytől való elállásra, valamint a hatóság előtti feljelentésre.

A néptörvény kapcsán megfigyelhető továbbá a kirívóan szigorú szankciórendszer: bár a halálbüntetés nem került be a szabályozásba, és visszaállították az esküdtzéki rendszert, azáltal, hogy a jogalkotó nem differenciált a deliktumok között, és valamennyi cselekményt büntettként határozott meg, amivel szemben a bíróságok csak hosszú időtartamú fegyházbüntetést állapíthattak volna meg. Ezzel párhuzamosan a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése kötelezően megállapítandó mellékbüntetések voltak. Mindezek mellett a rendtörvény 8. §-a beemelte az 1915. évi XVIII. törvény rendelkezéseit, ismét hatályba léptetve ezáltal az állam kártérítési igényét ezekkel a bűnelkövetőkkel szemben. Ez a rendelkezés kiemelkedően súlyosnak tekinthető, hiszen ezt a szankciót eredetileg csak háború idején elkövetett, jogszabályban nevesített bűncselekmények esetén alkalmazták. Az eljáró bíróságoknak pedig nem volt mérlegelési jogkörük a büntetés szükségességét, illetve mértékét illetően, hanem automatikusan meg kellett állapítaniuk a terhelt teljes vagyronvesztését. Így levonható az a következtetés, hogy absztrakt szinten a két rendtörvény közül a népköztársaság alatt megalkotott jogszabály jóval szigorúbb volt a Horthy-korszak külön törvényéhez képest.

Általánosságban látható, hogy a néptörvény nagy hangsúlyt helyezett a bűnmegelőzésre és a megtorlásra, azonban hiányosságként róható fel, hogy egyáltalán nem reagált azokra a puccsszerű megmozdulásokra, amelyeket nem bűncselekmények útján, hanem békésnek mondható eszközökkel hajtottak végre. Ez volt az egyik oka annak, hogy a KMP és az SZDP 1919. március 21-én sikeresen, atrocitások nélkül átvette a hatalmat, és megdöntötte a népköztársasági államformát.

A jogfolytonosság helyreállítását követően ismételten előtérbe került az alkotmányos rend fokozott büntetőjogi védelme. Ennek oka az államforma változás mellett elsősorban a bűnügyi statisztikákban keresendő, ami a disszertáció első fejezetében került ismertetésre. Az

adatokat megvizsgálva látható, hogy 1920 és 1939 között évente több száz politikai összeesküvést lepleztek le a hatóságok. Ezeknek a magas arányoknak a visszaszorítása érdekében fogadta el a Nemzetgyűlés az 1921. évi III. törvényt, amelynek stabilizáló funkciója abból is megállapítható, hogy az 1920-as évekig ezeknek a bűnügyeknek a száma némileg csökkent. Azonban az 1929-es gazdasági világválság, a szélsőjobboldal megerősödése miatt ismételten megemelkedtek az állam ellen irányuló konspirációs tevékenységek.

Az Átv. javaslatának első változata bonyolult, homályos szövegezésű törvényi tényállásokat tartalmazott, ami lehetőséget adott a deliktumok tág értelmezésére. Ezért volt kiemelkedő jelentősége az *Igazságügyi Bizottság* véleményező munkájának, ami komoly kontrollt gyakorolt a jogalkotó irányába az alapjogok biztosítása érdekében. A *Bizottság* hatására szűkítették és pontosították a tényállások szövegét, elősegítve ezáltal azt a törekvést, hogy alapvetően békés cselekmények ne kerülhessenek a rendtörvény hatálya alá. A kodifikációs munkálatokra a hosszúra nyúlt nemzetgyűlési vita, illetve a korszak büntetőjogászainak álláspontjai is jelentős hatást gyakoroltak.

A politikai és jogi viták egyik kiemelkedő pontja a rendtörvény jogi tárgyának az értelmezése volt. Ennek oka a következőben keresendő: míg a Kms. és a néptörvény az akkor működő államformát jelölte meg a büntetőjogi oltalom tárgyaként, addig az Átv. „*az állam és társadalom törvényes rendjét.*” A jogszabály kritikusai szerint ez utóbbi egy igen széles fogalmat takart, lehetőséget adva ezáltal arra, hogy a hatóságok ártatlan emberekkel szemben indítsanak büntetőeljárásokat. Az absztrakt normaszöveget vizsgálva a kritika jogosnak tekinthető, azonban fontos hozzátenni, hogy mind a büntetőjogi szakirodalom, mind pedig a bírói gyakorlat kiemelt feladatának tekintette a jogi tárgy definiálását. Tehát elmondható: a jogalkotási munkában visszamaradt hiányosságokat a gyakorlat megszüntette.

Fontos azonban hozzátenni, hogy a jogi tárgy ily módon való definiálása számos vonatkozásban előnyösnek tekinthető: azzal ugyanis, hogy a néptörvényhez képest nem a hatályos államformát nevezte meg az oltalom tárgyaként, kifejezésre juttatta, hogy Magyarország törvényeken alapuló, alkotmányos rendje az államformától és a többségi politikai elittől függetlenül védendő érték. Így e törvény akkor is hatályos maradhatott volna, ha megváltozik az államforma, mert a jogi tárgy a mindenkori törvényességet védte. Ez a következtetés abból is levonható, hogy az Átv.-vel szemben 1945 után a nemzetgyűlési többség nem tudott érdemi kritikát megfogalmazni, ezért kizárólag ideológiai síkon igyekeztek megalapozni egy újabb rendtörvény elfogadásának szükségességét. A másik fontos aspektus, hogy ezzel a jogi terminus technicussal nem csupán a kommunistákkal, hanem valamennyi szélsőséges ideológiát valló csoporttal szemben lehetővé vált a büntetőeljárás megindítása. Így

államfelforgatás vádja miatt a bolsevikok mellett a nemzeti szocialistákat is számos alkalommal elítélte a törvényszék.

Az Átv-ben lévő törvényi tényállásokkal kapcsolatban általánosan levonható az a következtetés, mely szerint azok az első rendtörvény „modernizált” változatai voltak. Ez azért figyelemreméltó, mert az 1920. évi I. törvény 9. §-a az 1918 és 1920 közötti időszakot ex-lex állapotnak tekintette. Ennek megfelelően a két világháború közötti államfelforgatás törvényi tényállása a néptörvény 3. § utolsó részének a módosítását jelentette. Így az 1. § a radikális politikai ideológiát valló mozgalmak vagy szervezkedések kezdeményezőit, vezetőit, a tevékeny résztvevőit és az előmozdítóit önálló tettesekként pönalizálta. E szabályozás jelentősége, hogy az első rendtörvénnyel ellentétben jelentősen leszűkítette a tényállást azzal, hogy pontosan definiálta az elkövetési magatartásokat, emellett a jogalkotó a kriminalizált cselekmények súlyossága alapján differenciált is a tettesek között.

További újításnak tekinthető, hogy ez erőszakos elkövetési mód már nem a kriminalizált cselekményhez köthető tényállási elem volt, hanem a mozgalommal és a szervezkedéssel összefüggésben kellett megvalósulnia. Vagyis a jogalkotó nem az erőszakos magatartásokat pönalizálta, hanem az erőszakos jellegű csoportosulásokat. Így 1921 után az igazságszolgáltatásnak lehetősége nyílt arra, hogy fellépjen az államellenes politikai ideológiát valló csoportokkal szemben még abban az esetben is, ha a konkrét történeti tényállás szerint semmilyen agresszív tevékenységet nem fejtettek ki. Ezért a bíróság előtt nem vált elfogadhatóvá a védőügyvédek azon álláspontja, mely szerint a terheltek erőszakmentes politikai agitációt fejtettek ki, ebből fakadóan bűncselekményt sem követtek el. Összességében levonható az a következtetés, hogy ezzel a jogalkotási megoldással sikerült megoldást találni a „spekuláción” alapuló politikai deliktumok pönalizálására, ami az 1919-es rendtörvényben még komoly hiányosságnak számított.

Az államfelforgatás deliktumához kapcsolódó bűncselekmények köre hasonló volt a néptörvényhez: az 3-6. § tartalmazta a a feljelentési kötelezettség elmulasztását, az 1. §-ra irányuló felhívást, és a különböző mentesülési eseteket, ahol az elállás és a családi kapcsolatok mellett már a köztudomású tényeket is pozitívan értékelték a hatóságok. Emellett kiemelendő, hogy a *Csemegi-kódexhez* képest az izgatás két új módozatát is tartalmazta a rendtörvény: az egyik az 1. § elkövetésére irányuló, a másik pedig az antimilitarista izgatás volt.

Érdeemes külön kitérni a minősített esetekre tekintettel arra, hogy a kodifikáció során jelentős módosításokra került sor. Az egyik súlyosabban minősülő tényállás a nagyobb mennyiségű fegyverrel, lőszerrel, robbanó- vagy az emberi élet kioltására alkalmas egyéb szerrel való elkövetés volt. A 2. § a néptörvényhez hasonlóan megtartotta a delictum

complexumot, azonban azt a jogalkotó teljesen más tartalommal töltötte fel. A két világháború között ugyanis az államfelforgatással összefüggő, illetve azt elősegítő bármelyik bűncselekmény összetett deliktumnak minősült. E büntett súlyosságára való tekintettel pedig a mozgalom összes olyan tagja, aki tudott, vagy kellő körültekintés mellett tudnia kellett volna a 2. § elkövetéséről, objektív felelősséggel felelt, amit *Angyal Pál* „lavina-felelősségnek” nevezett el. Bár ez a szabályozás kirívóan szigorúnak tekinthető, érdemes kiemelni annak kiegészítő jellegét is. Vagyis, a fokozott büntetőjogi felelősség csak azokkal szemben vált megállapíthatóvá, akik az alapesetet elkövették. A bírói gyakorlatban az 1. § általában közokirat hamisítás vétségével párosult, mert a KMP tagoknál visszatérő gyakorlat volt a hamis útlevél használata a külföldről történő hazatérésük alkalmával.

Az Átv-ben kriminalizált törvényi tényállások közül a 7-8. §-ban pönalizált magyar állam és magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló büntettek és vétségek lényeges újításnak számítottak a korábbi rendtörvényhez képest. A rágalmazás és a becsületsértés államellenes deliktumként való szabályozásának okaként egyértelműen a Trianoni béke következtében kialakult diplomáciai elszigeteltség jelölhető meg. A nemzetrágalmazás és a nemzetgyalázás közötti különbség a következő: míg a 7. § tényállásszerűségéhez a magyar állammal szembeni valótlan tények állítása és híresztelése volt szükséges, addig a 8. § meggyalázó kifejezések vagy cselekvések útján volt megvalósítható, amelyek akár valós tényeken, eseményeken is alapulhattak. Bár az Átv. második részének szükségessége tudományos vita tárgyává tehető, mégis fontos levonni azt a következtetést, hogy a szóban elkövethető politikai bűncselekmények ily módon történő szabályozásával megcáfolhatóvá váltak azok a közéletben megfogalmazott álláspontok, amelyek szerint a jogalkotó célja a véleménynyilvánításhoz való jog elnyomása volt. Ennek oka meglátásom szerint abban keresendő, hogy a rágalmazás és a becsületsértés már korábban is létező, az emberi méltóságot sértő deliktumok körébe tartozott.

A 7. § alkalmazásával kapcsolatban felmerült a tényállás más büntetőtörvényektől való elhatárolása. Ugyanis a korabeli büntetőjog tudomány szerint el kellett határolni a rágalmazási cselekményeket aszerint, hogy melyik irányult a magyar állammal, vagy a kormánnyal szemben. Ezen megközelítés szerint az utóbbi esetben a Bv. rendelkezéseit kell alkalmazni, hiszen a hamis kijelentések a kormányban munkálkodó személyek ellen fogalmazódtak meg, és nem az országgal vagy a nemzettel szemben. Ezt az álláspontot azonban a bírói gyakorlat egyáltalán nem vette figyelembe.

A másik megoldandó probléma azokban az esetekben merült fel, amikor az elkövetési magatartást a sajtóban követték el. Az erről szóló fejezetből olvashatóvá vált, hogy két különböző jogi álláspont alakult ki a témával kapcsolatban: az egyik megközelítés szerint az St.

32. §-ból kiindulva az tekinthető sajtódeliktumnak, ahol az elkövető valamennyi tényállási elemet egy sajtóorgánumban realizált. Tehát, ha a végrehajtásnak voltak a kriminalizált sajtóterméken kívüli mozzanatai is, akkor az már nem kerülhetett az St. hatálya alá. Így a sajtó felhasználásával megvalósított nemzetrágalmazás ez utóbbi kategóriába tartozott. Az ezzel ellentétes másik nézőpont szerint, ha a hamis vagy meggyalázó kijelentések a sajtóban megjelentek, a többi tényállási elemtől függetlenül az már sajtóbűncselekménynek minősült. Ezt a hiányosságot a Kúria oldotta fel, megállapítva az St. 5, 33-35. §-ok alapján a törvény belföldi hatályát. Vagyis, amennyiben külföldi sajtóban került sor a magyar állammal szembeni rágalmazás elkövetésére, kizárólag a rendtörvény alkalmazása jöhetett figyelembe. Azonban azt a körülményt látva, hogy ezt az elkövetési magatartás kivétel nélkül külföldön követték el, az St. alkalmazása kizárt volt.

A 8. §-ban lévő nemzetgyalázás megszövegezésekor a jogalkotó a *Csemegi-kódexben* lévő becsületsértés tényállását vette alapul a Bv-ben szigorúbban szabályozott vétséggel szemben. Ezt a szabályozási formát az indokolta, hogy az igazságszolgáltatás kizárólag csak a kirívóan súlyos gyalázkodó kifejezésekkel szemben indítson eljárást.

A rendtörvény anyagi jogi részét megvizsgálva a következő fontos kérdés, vajon az Átv. szankciórendszere mennyire volt szigorúnak tekinthető. A fő-és mellékbüntetési rendszert tekintve elmondható, hogy a két törvény megegyezett egymással. Ez alól a 2. § számított kivételnek, ugyanis ez esetben a bíróság akár halálbüntetést is kiszabhatott az elkövetőre. De az államfelforgatás minősített esete kapcsán nem csupán ez számított újdonságnak: a jogalkotó az 1. §-sal együtt elkövetett közönséges bűncselekmény súlyosságától függően az St-hez hasonló fokozatos felelősségi rendszert dolgozott ki, amelynek a kiindulási pontja a *Csemegi-kódexben* lévő szankciók voltak. E szabályozás következtében a törvényszéknek lehetősége nyílt arra, hogy a bizonyítékok figyelembe vételével arányos büntetést szabjon ki az elkövetőkre. Így alakult a két világháború közötti politikai perekre jellemző azon gyakorlat, hogy 1920 és 1939 között egyetlen halálbüntetést sem hajtottak végre. Ez alól kivételként emelhető ki a Sallai-Fürst ügy, ahol a legsúlyosabb szankció megállapítása a statárium következtében az 9550/1915. sz. I. M. E. rendelet 38. § (2) bekezdése alapján kötelező volt.

A levéltári források alapján az is megállapíthatóvá vált, hiába volt lehetősége a törvényszéknek a halálbüntetés mellett hosszú időtartamú szabadságvesztés büntetés megállapítására, azok az esetek döntő többségében meghiúsultak vagy nem alkalmazták őket. E jelenség több körülményre is visszavezethető: az 1920-as években az elsőfokú bíróság számos esetben állapított meg súlyos fegyházbüntetést kommunista vádlottakkal szemben, de a magyar–szovjet hadifogolycsere egyezményben foglaltak miatt az elítéltek a büntetésük

időtartama alatt a Szovjetunióba emigráltak, mentesülve annak kitöltése alól. Ezeknek a KMP tagoknak egy része, akik túléltek a sztálini tisztogatásokat, csak 1945 után tért vissza ismét Magyarországra.

A másik kiemelendő körülmény a bírósági eljárásokra vezethetők vissza: általánosságban elmondható, hogy az államfelforgatás perekben a gyanúsítottak az eljárás alatt először előzetes letartóztatásban, majd pedig vizsgálati fogságban voltak. Tekintettel ezeknek a pereknek a hosszú időtartamára, az eljáró elsőfokú tanács következetesen alkalmazta a *Csemegi-kódex* 94. §-át, mely szerint a vizsgálati fogságban eltöltött időt be kell számítani a szabadságvesztés időtartamába. Így állhatott elő számtalan esetben az a helyzet, hogy az ítélet kihirdetésekor a vádlottak szabadon távozhattak, mert a fogva tartásuk ideje kitöltötte a törvényszék által kiszabott szabadságvesztés idejét. Ezek az ítéletek általában a feljelentési kötelezettség elmulasztásának vétségét elkövető terheltek esetében fordultak elő. Emellett általános tendenciaként figyelhető meg, hogy az 1920-as években jóval súlyosabb szabadságvesztés büntetéseket állapítottak meg, mint az 1930-as években. Ez alól két kivételt képez a Sallai-Fürst ügy és a Dohány utcai zsinagóga elleni merénylet ellen indított büntetőeljárás.

Az Átv. 10. §-a is szabályozta az állam kártérítés igényét, azonban annak egy jóval mérsékeltebb változatát, mint ami az első rendtörvényben olvasható volt. Itt ugyanis a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozott annak a mérlegelése, hogy a bűncselekmény súlyossága alapján mekkora mértékben vegye magához a terhelt vagyontárgyait. Emellett a pénzbüntetés kiszabására is lehetősége nyílt a bíróságoknak. Ettől függetlenül azonban látható, hogy a törvényszék mereven elzárkózott a 10. § alkalmazásáról feltehetően az aránytalanul súlyos büntetések megakadályozása érdekében.

A rendtörvény hatálya alá tartozó politikai perek eljárásjogi szabályai azért jöttek létre, hogy ezeket a büntetőeljárások minél szélesebb körben el lehessen indítani. Ennek egyik eszköze a 11. § jogszabályba való beépítése volt, ami kiszélesítette az Átv. területi és személyi hatályát, lehetővé téve elsősorban a külföldre emigrált oktobrista politikusok elleni perek kezdeményezését. Ugyanezt a célt szolgálta a 12. § is, ami az *in contumaciam* tárgyalásokat emelte be a hatályos büntetőjogi rendszerbe. Bár a terhelt távollétében lefolytatott eljárás sértette azon büntetőjogi alapelvet, mely szerint a sértettnek joga van a tárgyaláson megjelenni és védekezni, a jogalkotó számos olyan garanciát emelt be a rendtörvénybe, ami a lehetőségekhez képest biztosította a törvényszék korrekt ítélelhozatalát. A 12. § (2) bekezdés ugyanis kötelező eljárási elemmé tette a hirdetmény útján való idézést, a védő kirendelését, valamint elmarasztaló döntés esetén a büntetés kiszabásának mellőzését. Emellett, ha az elítélt

egy későbbi időpontban jelezte a hatóságok felé az országban való visszaérkezését, vagy a rendőrség kézre kerítette, új főtárgyalást kellett tartani.

A levéltári források alapján levonható az a következtetés, hogy *in contumaciam* eljárásra kizárólag nemzetragalmazási perekben került sor. A törvényszék minden esetben betartotta a különleges eljárásra vonatkozó szabályokat. Ezeket az ítéleteket megvizsgálva látható: a nemzetragalmazási perekben hozott, bűnösséget megállapító ítéleteknek elsősorban az „*eszmei értéke*” volt jelentős, hiszen a bíróság ezeken a döntéseken keresztül azt kommunikálta a társadalom felé, hogy a magyar állam védekezik az őt ért hamis kijelentésekkel szemben. Viszont az Átv. megfelelő alkalmazása mellett az a gyakorlat is kialakult, hogy a terhelt távolléte miatt inkább félbeszakították az eljárást, ami miatt az oktobristák ellen indított perek egy jelentős része elévült.

Az Átv. 13. §-a lehetővé tette a kormány számára a statárium bevezetését azzal a megkötéssel, hogy azt kizárólag államfelforgatás alap- és minősített esetére vonatkozóan, kivételesen rendelhette el. Tehát a statáriális bíróság működése nem volt önkényes, hiszen a jogalkotó az Átv. mellett az 1920. évi XXXVIII. törvény útján is jogalapot teremtett e különös bírói fórum összehívására. A két világháború között számos alkalommal hirdette ki a kabinet a statáriumot, a törvényszék azonban a politikai perekben tartózkodott az eljárás ezen formájától, és több alkalommal hatáskör hiányra hivatkozva rendes bírói útra terelte ezeknek az ügyeknek az elbírálását. Azonban a gazdasági világválság hatására ismételten megerősödő szélsőséges politikai csoportok, az 1931-es biatorbágyi merénylet és az annak hatására kiterjesztett statárium változást hozott a KMP tagok bűnügyeinek az elbírálásában. Ezért kerülhetett sor arra a rögtönítélő bírói eljárásra, amelynek eredményeképpen *Sallai Imrét* és *Fürst Sándort* halálra ítélték.

A disszertációban elemzésre került a két világháború közötti politikai perekben eljáró hatóságok működésének általános jellemzése, melynek nyomán választ lehet adni arra kérdésre, vajon az igazságszolgáltatás mennyire volt pártatlan ezekben az ügyekben tekintettel arra, hogy ezeket a büntetőeljárásokat a korabeli sajtó is kiemelt figyelemmel kísérte. A levéltári források alapján rendelkezésre álló információk szerint az alábbi következtetések állapíthatóak meg: általános tendencia volt a hatóságok rendkívül szigorú fellépése, hiszen a terheltek csekély kivételtől eltekintve nem védekeztek szabadlábban az eljárás időtartama alatt. Ezért a gyanúsítottak számos kifogást nyújtottak be a vizsgálóbíróhoz, majd pedig a vádtanácsához, ahol a tényállásszerűség hiányára vagy betegségre hivatkozva kérték szabadon bocsátásukat, amik állandó elutasításra kerültek. Kiemelendő továbbá a tárgyalási szakaszok azon aspektusa, amikor az eljáró bírói tanács elnöke különféle intézkedéseket alkalmazott a vádlottakkal

szemben, illetve számos alkalommal megjegyzéseket tett az érintettek vallomása közben. Ez utóbbi tekinthető az egyetlen szubjektív elemnek, ami ezeknél a pereknél előfordult. Ennek az oka abban keresendő, hogy a vádlottaknak a tárgyalóteremben tanúsított magatartása jelentősen lassította a törvényszék munkáját. Ettől függetlenül azonban az elsőfok rendszeresen alkalmazta a *Csemegi-kódex* 92., 94. §-át, illetve számos enyhítő körülményt is értékelt, tehát a tárgyalóteremben történtek nem befolyásolták a bírákat az ítélelhozatalban.

E témakörben fontos kitérni az első fejezetben látható statisztikai adatokra is, hiszen a számok alapján következtetést lehet levonni az igazságszolgáltatási szervek munkájára is. Látható, hogy hiába volt az elindított büntetőeljárásoknak magas a száma, a jogerős ítélettel lezárult ügyek aránya ennél jóval mérsékeltebb arányt mutatott. Ebből is látható, hogy a hatóságok a hatályos jogszabályoknak megfelelően jártak el, így az Átv. önkényes alkalmazásáról sem lehetett szó.

Kritikaként azonban fontos kiemelni a nyomozati szakban előforduló rendőri atrocitásokat, amelyek bár nem tekinthetőek folyamatos gyakorlatnak, néhány ügyben valóban bizonyítható, hogy sor került a letartóztatottak bántalmazására.

A disszertáció első fejezetében bemutatásra került, hogy a századfordulót követően megjelenő radikális politikai csoportok, majd az első világháborút követő kommunista vagy szélsőjobboldali puccskísérletek hatására más országok is rendtörvények elfogadásával igyekeztek megvédeni az alkotmányos rendjüket. Ezen államok törvényhozásának vizsgálatával megcáfolhatókká váltak azok a magyar sajtóban napvilágot látott publicisztikák, amelyek a Kms-sel, később pedig az Átv-vel kapcsolatosan kijelentették, hogy e törvényekhez hasonló „*elrettető*” jogi szabályozás a XX. század első felében egyetlen más országban sem fordult elő.

A fenti állítás ellenbizonyítását követően a következő fontos tudományos kérdés az Átv. összehasonlítása a más államok rendtörvényeivel. A nemzetközi kitekintésről szóló fejezet alapján a következő megállapítások vonhatóak le: a magyar törvényhozási folyamatot összehasonlítva a külföldiekkel megállapítható, hogy Hollandiát, Észtországot, Svájcot és az új szerb államot kivéve valamennyi országban egy politikai merényletet követően döntött a parlament az államellenes bűncselekmények ily módon történő szigorításáról. Ezzel szemben Magyarország és a korábban említett államok a kommunista puccsot követő konszolidációs folyamat részeként tekintett a rendtörvények elfogadására. Ennek hatására mindegyik külföldi jogszabály külön tényállást alkotott a politikai merényletek szigorúbb pönalizálására, míg a magyar Nemzetgyűlés eltekintett ettől a szabályozástól. Ennek feltehetően az lehetett az oka, hogy a *Csemegi-kódex* számos olyan bűncselekményt szankcionált, ami lehetővé tette az

uralkodó vagy más, hivatalos személyek elleni támadások büntetőjogi felelősségre vonását. E körbe tartozott többek között a 126-138. § szerinti felségsértés, a 139-141. §-ban szabályozott király és a királyi ház tagjainak a bántalmazása, valamint a 163-170. §-ban lévő hatóságok, országgyűlési tagok vagy hatósági közeg elleni erőszak.

A magyar rendtörvényhez leginkább hasonló szabályozás elsősorban az amerikai tagállami törvényhozásokban találhatóak meg, amelyek már a 1903-tól kezdve fontosnak tartották az ilyen jellegű jogszabályok elfogadását. Az a szabályozási kiindulópont, mely szerint nem csupán az elkövetési magatartás, hanem a politikai ideológia is lehet erőszakos, tehát az agressziót nélkülöző cselekmények is irányulhatnak az állam ellen, az először a new yorki *Criminal Anarchy Act*-ben fogalmazódott meg. Ezt követően pedig számos tagállamban, majd pedig 1918-ban az *Espionage Act*-ben szigorúbban büntették az antimilitarista izgatást, ami a későbbi Átv-ben is megjelent. Általános jellemzője volt továbbá ezeknek a rendtörvényeknek, hogy mindegyik terheltet önálló tettesként pönalizálta, vagyis a részesi tevékenység ezeknél a cselekményeknél kizárt volt.

Nyugat-Európában a weimari köztársaság külön törvénye mutatta a legnagyobb hasonlóságot az Átv-vel. A német rendtörvény is legfontosabb céljának azon politikai csoportosulások szankcionálását tekintette, amelyek államellenes bűncselekmények elkövetése érdekében jöttek létre. Megtalálható benne továbbá az Átv. 2. §-hoz hasonló objektív felelősség, valamint a nemzetet sértő rágalmozó cselekmények szankcionálása is.

A trianoni békediktátum nyomán létrejövő közép-európai nemzetállamok is rendtörvények útján akarták megvédeni az újonnan megalakult államformájukat. Ez esetben azonban ezek a jogszabályok eszközül szolgálhattak az ott élő őshonos kisebbségek elnyomására, ezért az őket képviselő pártok és a korabeli sajtó állandó kritikával illette ezen államok törvényhozási munkáját.

A két világháború között elfogadott Átv. és más országok rendtörvényei kapcsán az az általános különbség is megfigyelhető, hogy a legtöbb államban ezeket a jogszabályokat néhány év múlva tovább szigorították újabb rendtörvények elfogadásával. Ezzel szemben Magyarországon a rendtörvényt egyszer sem módosították, holott 1920 után viszonylag nagy számban fogadott el a törvényhozás büntetőjogi tárgyú törvényeket. Ez a körülmény is azt bizonyítja: az Átv. szövegezésében lévő anomáliákat a bírói gyakorlat teljes mértékben felszámolta, elősegítve az államellenes bűncselekmények körében a jogbiztonság érvényesülését.

Tehát összegzésképpen megállapítható: a rendtörvény fogalma jóval többet jelentett, mint a politikai szélsőségekre adott válasz, ugyanis a jogszabályok összehasonlításából látható,

hogy számos pontos azonos dogmatikai jellemzőkkel bírtak. Az elkövetést motiváló államellenes, radikális politikai ideológia, mint erőszakos elkövetési mód, az önálló tettesség, valamint az objektív felelősség szabályozása olyan sajátosságok voltak, amelyek valamennyi, a politikai bűncselekményeket szabályozó külön törvényben megjelentek. Kiemelendő továbbá, hogy ezek a jogszabályok számos új törvényi tényállást is beemeltek az akkor hatályos büntetőjogi rendszerekbe: ilyen volt többek között a politikai merényletek, az antimilitarista izgatás, és a nemzetet, az államfőt vagy más hivatalos személyeket sértő és rágalmazó kijelentések önálló deliktumként való szabályozása. További fontos reformnak tekinthető az előkészületi cselekmények *sui generis* bűncselekményként való meghatározása, különös tekintettel a politikai bűncselekmények elkövetésére létrejött radikális csoportok üldözésére. Meglátásom szerint ezek a hasonlóságok lehetővé teszik azt, hogy a rendtörvény egy esetlegesen használt kifejezés helyett egy elfogadott jogtörténeti terminus technicussá váljon.

Zárásképpen fontos kitekinteni napjaink büntetőjogi szabályozására azon kérdés megválaszolása érdekében, vajon a két világháború közötti rendtörvényeknek volt-e valamilyen hatása a rendszerváltást követő államellenes bűncselekmények törvényi tényállásaira, vagy olyan jogszabályokról van szó, amelyek kizárólag a XX. századot határozták meg. A válasz a jelenleg hatályos Btk-ban, a 2012. évi C. törvényben található meg, amelynek a 254. § szabályozza az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatását: e szerint *„aki olyan cselekményt követ el, amely közvetlenül arra irányul, hogy Magyarország alkotmányos rendjét erőszakkal vagy ezzel fenyegetve megváltoztassa...”* büntettet követ el. E § pönalizálja továbbá a deliktum előkészületi szakaszát, valamint az elállást. A jogszabály szövegéből megállapítható, hogy itt elsősorban a néptörvény 1. §-nak a hatása érzékelhető azzal a különbséggel, hogy a tényállás jogi tárgya viszont az Átv-re jellemző tulajdonsággal rendelkezik. Ugyanez elmondható a 255. §-ra is, amely ugyanennek a bűncselekménynek a szervezetben való elkövetését szankcionálja: *„aki oly szervezetet hoz létre vagy vezet, amelynek célja, hogy Magyarország alkotmányos rendjét erőszakkal vagy ezzel fenyegetve megváltoztassa...”* büntettet követ el. Emellett pönalizálja a szervezetben való részvételt is. Tehát összességében elmondható: e kutatási téma nem csupán jogtörténeti szempontból jelentős, hanem a napjaink államellenes bűncselekményi szabályozására is hatást gyakorolt.

3. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN KÉSZÍTETT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

DRÓCSA Izabella: Köztársasági elnökből politikai elítélt: a Károlyi Mihállyal szemben lefolytatott büntetőeljárások a két világháború között, különös tekintettel a nemzetragalmazási perekre, *Jogtörténeti Szemle*, 2020, XVIII/1, 33-42.

DRÓCSA Izabella: „Bűncselekményt [...] vélt hazafiságból sem szabad elkövetni.” Az oktobrista miniszterek nemzetragalmazási perei, In: BÁNDI Gyula (szerk.): *A sokoldalúság okán: Doktorandusz tanulmányok a Pázmány jogászképzésének 25. esztendejében*, Budapest, Pázmány Press, 2020, 33-56.

DRÓCSA Izabella: „Kommunista slágerpör.”: A Gerő Ernő és társai ellen lefolytatott büntetőeljárás (1922), *Jogtörténeti szemle*, 2019/2, 47-56.

DRÓCSA Izabella: Egy elfeledett politikai bűncselekmény: a Rákosi-Vági per, In: KERESZTES Gábor (szerk.): *Tavaszi Szél 2017*, 1. kötet, Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2017, 192-201.

DRÓCSA Izabella: A népköztársasági államforma megdöntésére irányuló bűncselekmény: a Népszava ostroma, In: ERDŐS Csaba (szerk.): *Doktori Műhelytanulmányok 2018 - Doctoral Working Papers 2018*, Budapest, Gondolat, 2018, 49-64.

DRÓCSA Izabella: A politikai bűncselekmények és a rendtörvény: A kommunista mozgalmakkal szembeni büntetőperek a két világháború között, *Rubicon*, 2019/9-10, 92-100.

DRÓCSA Izabella: Határ a királysértés és az izgatás között: A király megsértéséről és a királyság intézményének megtámadásáról szóló 1913. évi XXXIV. törvény anyagi és eljárásjogi elemzése, *Iustum Aequum Salutare*, 2019/2, 117-137.

DRÓCSA Izabella: A politikai bűncselekmények szabályozása Magyarországon, különös tekintettel a 20. században megalkotott rendtörvényekre, In: FEJES Zsuzsanna (szerk.): *Jog határok nélkül*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2018, 61-72.

DRÓCSA Izabella: The Transformation of Political Crimes and its Impact on the Hungarian Criminal Regulation with Special Regard to the Interwar Period, *Studia Iuridica* 80, 2019, 71-88.

DRÓCSA Izabella: Az államellenes bűncselekményekkel kapcsolatosan felmerülő jogértelmezési kérdések a XX. századi Magyarországon: Különös tekintettel az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény jogi tárgyára, In: FRIVALDSZKY János, TUSSAY Ákos (szerk.): *A Természetjog Napja Konferenciatanulmányok*, Budapest, Pázmány Press, 2017, 155-172.

Drócsa Izabella: Rendtörvények a XX. századi Magyarországon, különös tekintettel a Demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvényre, In: KONCZ István, SZOVA Ilona (szerk.): *PEME XIV. PhD. - Konferencia*, Budapest, Professzorok az Európai Magyarorszáért Egyesület, 2017, 12-19.

DRÓCSA Izabella: A szovjet büntetőjog-tudománynak a magyar büntetőjogra gyakorolt hatása 1945 után – Különös tekintettel az anyagi és eljárási jogban megjelenő alapelvekre és az ennek nyomán elfogadott jogszabályokra, *Pro Publico Bono*, 2017/3, 154-166.

DRÓCSA Izabella: Az államellenes bűncselekmények szabályozása Magyarországon: Különös tekintettel az 1921. évi III. törvényben meghatározott államfelforgatás büntetettére, *Jogtörténeti Szemle* : 2016/4, 64-67.

DRÓCSA Izabella: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvénycikk elhelyezése a XX. századi magyar büntetőjogi rendszerben, *Iustum Aequum Salutare*, 2017/2, 215-231.